

I. Záměr reformy, koncepce nových státních zkoušek a odpovídající strategie studijní přípravy

Především je potřeba podotknout, že reforma kurikula, jíž jsou nové státní magisterské zkoušky jen jednou součástí, se týká všech úrovní studia, tedy i studia bakalářského a doktorského. Byť z pohledu studujících nemusí být hned patrné, že se postupně odvíjí nějaké změny zásadnějšího rázu, protože vše se děje pomalu a postupně, je dobré si uvědomit, že se změny kontinuálně dějí, a především, je užitečné chápat jejich smysl. Magisterské studium je na Ústavu religionistiky FF MU studiem skutečně *navazujícím*, což znamená, že v magisterském studiu očekáváme, že si studující osvojili v dostatečné míře schopnosti a znalosti, které by měli rozvíjet prostřednictvím studia bakalářského. Toto je podstatné zejména pro ty z vás, kdo přicházíte z jiných pracovišť, nebo kdo se vracíte do magisterského studia po několikaleté pauze od vašeho absolutoria studia bakalářského. Vlastně se to ale týká i těch z našich studujících, kteří tráví magisterským studiem čas již dostatečně dlouhý na to, aby během něj mohlo dojít k významným proměnám, které se již dotkly mladších studentů, s nimiž půjdou ke státnicím společně.

Vzájemné souvislosti změn v bakalářském a magisterském studiu a jejich cíle

Změny, k nimž soustavně dochází v bakalářském studiu, jsou motivovány několika okruhy problémů, jimž se jako učitelé snažíme čelit. Asi prvním problémem je stále patrnější nepřipravenost stále většího množství středoškolských absolventů na vysokoškolské studium. Tato nepřipravenost se projevuje především překvapivě nízkou úrovní funkční gramotnosti. To znamená, že se až příliš často potýkáme s tím, že studující nedokáží číst studijní texty takovým způsobem, aby dokázali identifikovat podstatné a nepodstatné informace a ujasnit si jejich hlavní sdělení. Pochopitelně pak nedokáží s texty

provádět ani sofistickovanější operace, jakými jsou identifikace podstatných dílčích částí celkového sdělení a jejich vzájemných vazeb, stejně jako kritické zhodnocení argumentů a faktických dokladů, jimiž jsou tato sdělení zdůvodňována. V návaznosti na to pochopitelně nedokáží předkládanou argumentaci ani objasnit ve svých komentářích.

S problémy s objasňováním, tedy s vysvětlováním tvrzení a s jejich zdůvodňováním, souvisí i další velký okruh problémů, totiž problémy s jasným, výstižným, věcně korektním a gramaticky a syntakticky správným vyjadřováním myšlenek. Bohužel je velice běžné, že absolventi středních škol, kteří přichází studovat na školu vysokou, nedokáží poskládat své věty nejen syntakticky správným způsobem, ale často nepíší věty po syntaktické stránce úplné. Často jejich formulacím chybí podmět, přísudek, nebo, a to je častější, v daném kontextu těžko postradatelný předmět či příslovečné určení. V řadě případů začínají problémy už u elementární gramatiky českého jazyka. Výsledkem je množství studentských textů, jejichž sdělení není možné vůbec, nebo jen velmi obtížně, nebo jen z části dešifrovat. V případě, že samotná tvrzení obsažená v textech pochopit lze, přichází někdy jiný problém v podobě tendence předkládat vlastní myšlenky či domněnky prostě jako fakta, bez snahy je zdůvodnit, nebo podrobněji objasnit. V takových případech lze sice porozumět obsahu dílčích sdělení, ale nelze se dopátrat toho, co jejich autory k jejich tvrzením vede.

Jiný problém, který považujeme za velice důležitý, je tendence řady studujících zaměřovat se při četbě a jejím zpracovávání na rozptýlené faktografické informace jako na to, co je ve sděleních studovaných textů podstatné. Mnohokrát jsem byl velmi překvapen, když jsem dal některému ze studujících jako podklad pro referát dvě či tři zajímavé studie s očekáváním prezentace, která díky seznámení s jejich závěry a argumentací vystihne teoreticky hodnotné aspekty problému, a ukáže tak, co zajímavého se můžeme prostřednictvím studia něčeho takového, jako třeba ustavování hnutí za ochranu posvátné krávy v koloniální Indii, naučit. Výsledná prezentace totiž to skutečně zajímavé, teoreticky relevantní zcela vypustila, a místo toho nabídla jen výčet jmen, dat, případů proběhnuvšího násilí apod., aniž by kterýkoliv posluchač měl nejmenší tušení, k čemu takové informace mohou být užitečné. No, abych byl upřímný, vlastně se mi zdává, že jediný zmatený posluchač jsem já sám, protože ostatní studující mají patrně dojem, že se k nim konečně dostávají jasné informace, které lze naládovat do sešitu, z něj později do hlavy, a z té je pak vyklopit během zkoušky, a odejít od ní s pocitem uspokojení a áčkem nebo béčkem v ISu.

Dychtivost, s níž si mnozí studující všechny ty informace, které nedávají žádný smysl, zapisují, výrazně kontrastuje se situací, kdy si během mých výkladů nepíší vůbec nic, a já z toho mám dojem, že čekají, až to blábolení na úvod pomine, a začne se na ně valit smršť faktů, ta skutečná přednáška. K tomu samozřejmě nedojde. Nevím pak přesně, jak si takovou situaci vyhodnocují kteří studující, já si z toho odnáším pocit zásadního kul-

turního nedorozumění a zoufale se snažím hledat způsoby, jak si se studujícími ujasnit, že předávání dat bez smyslu a jejich memorování skutečně není vzdělávací projekt, na němž by stálo za to společně pracovat. Už jen proto, že řadu konkrétních faktografických informací lze dohledat leckde, takže k tomu není třeba využívat vyučující. Jejich hodnota totiž spočívá spíš v předávání toho, co se z literatury snadno nasát nedá.

S honbou po faktech bez smyslu pak patrně souvisí také tendence studujících, již se nám postupně daří vytlačovat, psát vlastní seminární práce, někdy i diplomové práce, učebnicovým přehledovým stylem. Někteří studující si v dobré víře pletou styl přehledových učebnic se stylem odborným, a ještě mají zcela mylný dojem, že v suchosti, nezáživnosti a bezproblémovosti toho příručkového psaní spočívá podstata vědecké objektivnosti. Málo co, pochopitelně, má k vědecké práci dál než encyklopedická příručka, která je o všem, a zároveň o ničem.

To neznamená, že tyto příručky nemají svou pedagogickou hodnotu, byť i tu osobně považuji za spornou, a jsem ochoten ji přiznat jen některým, skutečně kvalitním pracem tohoto typu. Takovým, které mají velmi jasný pedagogický záměr spíš než ambici podat ucelený obraz nějaké oblasti bádání, nebo ještě hůř, nějaké oblasti reality. Jako publikace, jejichž styl se studující snaží napodobovat ve svých studentských pracech, však mají jednoznačně dopad destruktivní. Ani tehdy, kdy jsou tyto příručky kvalitní, a mají tedy jasný pedagogický cíl, kterému je plně podřízen jejich obsah, kompozice a strategie prezentace předkládaného materiálu, nedokáží zejména bakalářští studující tento záměr a to, jak je mu vše ostatní podřízeno, rozpoznat, a i tehdy proto mají tendenci psát své vlastní práce jako objektivní faktografické přehledy či objasnění toho, jak věci *doopravdy jsou*, aniž by si vůbec uvědomovali, že konkrétní fakta jsou vždy relevantní jen jako součást řešení konkrétního věcného problému. Takže jejich práce jsou pak nečitelné nudné výklady něčeho, čeho smysl čtenářům nemůže než unikat.

Pro nás zkušenosti s takovým psaním zároveň znamenaly varování, že mnozí studující během studia prakticky nečtou nic jiného než tyto základní přehledové příručky, nebo že čtou zadané studie či monografie úplně stejným způsobem jako tyto příručky, aniž by dokázali rozpoznat rozdíl mezi oběma typy psaní. Každopádně i tato tendence odhalovala po léta povinné školní docházky a následného středoškolského studia důkladně pěstovaný návyk k nekritickému paměťovému učení, jehož cílem je do hlav studujících naladovat „pravdy“ a nikoliv je vést ke schopnosti samostatně kriticky pracovat s informacemi. Během vysokoškolského studia si tento ustavený návyk pochopitelně vybírá daň v podobě neschopnosti samostudia, která ovšem má pro jeho úspěšné absolvování naprosto klíčový význam.

To jsou tedy elementární problémy, s nimiž jsme se opakovaně setkávali, a které mají pro průběh pedagogického procesu celou řadu dalších závažných důsledků, takže jsme se s nimi museli začít vyrovnávat. Přitom jsme pochopitelně nehodlali ustupovat ze

svých nároků na to, co by studující měli umět a zvládat ve chvíli, kdy Ústav religionistiky opouští jako jeho absolventi. To ovšem znamenalo mimo jiné rostoucí neúspěšnost u státních zkoušek, což jsme ale vyhodnotili nejen jako chybu studujících, ale jako chybu vlastní. Naším cílem se proto stalo a) pokusit se dostatečné množství studentů motivovat k většímu úsilí, b) zprostředkovat jim systematictější zpětnou vazbu, aby mohli své úsilí cíleně orientovat správným směrem, a c) zajistit takové nastavení systému studia, aby ti, kdo během studia potřebné kompetence nerozvinou, nemohli ke státním zkouškám vůbec dospět.

Jeden z významných aspektů této složité problematiky jsme pak spatřovali v tom, že kurikulum bakalářského studia svým důrazem na faktografické historické informace příliš podporovalo tendenci studujících k paměťovému učení a reprodukci, namísto kritické práce s informacemi. Kurzů, v nichž by strategie studia založené na reprodukci významně selhávala, bylo buď příliš málo, nebo nezprostředkovávaly dostatečně výrazné impulzy nutící k její změně. Případně též bylo snadné se kurzům, v nichž by uvedené strategie dostatečně zřejmým způsobem selhaly, vyhnout. Ovšem bakalářská státní zkouška již s touto strategií přípravy nepočítala. Stále požadovala vcelku obsáhlé faktografické znalosti, nebo přinejmenším nebylo studujícím, obzvláště pochopitelně těm, kteří by to nejvíce potřebovali, z formulací zkušebních otázek dostatečně jasné, že reprodukce fakt bez demonstrace elementárních schopností s nimi pro religionistiku relevantním způsobem nakládat, k úspěšnému složení bakalářské zkoušky nestačí. To, co vcelku dobře fungovalo v dobách, kdy byla ke studiu oboru přijímána jen minimální část zájemců o studium, kteří museli prokázat schopnost aktivního samostudia již tím, že složili přijímací zkoušky, tedy začínalo s rozšiřujícími se studijními kapacitami (v souladu s vládní vzdělávací politikou) selhávat.

V bakalářském studiu jsme proto přikročili ke změně výuky některých základních povinných kurzů jako je Úvod do religionistiky, nebo Dějiny religionistiky, v nichž začal být kladen zvýšený důraz na kritickou práci s odbornými texty a studující začali být nuceni každý týden psát hodnocené komentáře k odborné četbě a také závěrečné seminární práce. Snahou o změnu přístupu byly i prakticky, na analýzy textů orientované, prosemináře k hlavním přehledovým kurzům o náboženských tradicích světa, ovšem jejich slabinou bylo to, že zůstávaly volitelné. Významnou změnou bylo převedení původně volitelného kurzu metodologie výzkumu na povinný Úvod do metodologie výzkumu pro religionisty a doplnění tohoto kurzu proseminářem. I tento kurz se více zaměřil na kritickou analytickou práci s odbornou literaturou prostřednictvím každotýdenních komentářů a seminárních diskusí, na rozvíjení praktické dovednosti zpracovat návrh výzkumného projektu řešícího odborně relevantní problém, a v rámci prosemináře i na získání praktických zkušeností díky krok za krokem týmově zpracovávanému a v seminářích společně reflektovanému průběhu konkrétního cvičného minivýzkumu.

Tyto posuny směrem od paměťového učení více k rozvíjení kompetencí potřebných pro kritickou, efektivní a tvůrčí práci s informacemi budou ještě pokračovat další plánovanou změnou celé skladby povinných kurzů bakalářského studia i formulace zkušebních okruhů státní bakalářské zkoušky.

Vzhledem k proměně státních závěrečných zkoušek v magisterském studiu to znamená především tolik, že studující přicházející do magisterského studia by již měli být velice dobře schopni kriticky a efektivně zacházet s informacemi, samostatně studovat tak, aby rozvíjeli své odborné zájmy, a srozumitelně a fundovaně prezentovat své myšlenky orálně i prostřednictvím textů. Díky studiu metodologie a zkušenostem získaným během psaní bakalářské diplomové práce by měli rámcově rozumět základním vědeckým postupům. *Ti z vás, kdo přicházíte z jiných pracovišť a cítíte, že tomu tak docela není, měli byste proto do svých studijních plánů zahrnout i relevantní kurzy z bakalářského studia.*

Toto jinými slovy znamená, že magisterské studium neslouží k osvojení si výše uvedených schopností, ale staví na nich. Kontinuálně s nimi dále pracuje a umožňuje je tak dále rozvíjet. Tím tedy umožňuje také prohlubovat porozumění vědě jako specifickému způsobu řešení problémů, jak jsem o něm hovořil výše, a důkladněji si osvojovat vědecké pracovní postupy a návyky. Společně s tím pochopitelně prohlubuje i odborné znalosti studujících v oblastech, které si již více volí s ohledem na své vlastní zájmy a životní cíle. V tomto smyslu je magisterské studium velice výrazným způsobem založeno na samostudiu, respektive samostatné práci studujících, jimž jsou ale samozřejmě neustále k dispozici vyučující jako konzultanti a rádci. Celé magisterské studium je kombinací několika vybraných povinných kurzů rozvíjejících kritické kompetence, potřebné pro systematické vědecké řešení problémů, volitelných kurzů, umožňujících rozvíjet jednak speciálnější výzkumné kompetence, nebo se hlouběji seznamovat s vybranými oblastmi vědeckého zájmu, a nakonec intenzivního samostudia spojeného také s prací na diplomovém projektu. Během této práce dochází zároveň k těsné spolupráci mezi studujícími a vyučujícími, kteří jim poskytují osobní vedení.

Kurikulum magisterského studia a zkušební okruhy magisterské státní zkoušky

Z uvedeného vyplývá, že struktura magisterského kurikula je velmi volná. Zatímco změny ve studiu bakalářském směřují spíše k většímu omezení studentské volnosti, jež umožňovala kličkování kurikulem takovým způsobem, že bylo možné se vyhnout mnoha výraznějším výzvám, ovšem s nevítaným důsledkem v podobě nárazu kličkujících

studujících do pevné zdi státních zkoušek, magisterské studium naopak využívá zpřísnění podmínek ve studiu bakalářském k delegování větší odpovědnosti za vlastní studium na studující. Tato koncepce stojí na předpokladu, že ti, kdo bakalářské studium úspěšně završili, a kdo se zároveň po jeho absolvování rozhodli ve studiu na Ústavu religionistiky dále pokračovat, jsou již skutečně dospělými lidmi, kteří ví, co v životě chtějí, a není proto třeba jim v tomto ohledu mnoho předepisovat.

V tomto kontextu ovšem nabývá nový průběh státní magisterské zkoušky i znění jejích nových zkušebních okruhů nový význam jakožto průvodce celým studiem. Pokud máte převzít odpovědnost za vlastní studium, musíte zároveň vědět, co se od vás očekává. Bez toho odpovědná rozhodnutí ohledně vlastních studijních plánů činit nelze. Právě k tomu slouží především rozpis tematických okruhů státních magisterských zkoušek. Pracovat byste s ním měli již od samého počátku studia, a s jeho pomocí byste se měli rozhodovat při volbě kurzů, jež budete v různých semestrech studia absolvovat. Nejhorším možným klíčem k absolvování magisterského studia je vybírání si kurzů podle snadnosti kreditového zisku. Konzistentní strategie „maximální kreditový zisk s minimálním úsilím“ pro vás může mít fatální důsledky. Tuto strategii je navíc stále obtížnější uplatňovat, protože právě vzhledem k její oblibě Ústav religionistiky dlouhodobě rozvíjí interní dohody (standarty) ohledně minimálních podmínek pro úspěšné ukončování různých typů kurzů. Neznamena to, že se míra náročnosti různých kurzů se stejným kreditovým ohodnocením neliší, i tyto standarty lze pochopitelně naplňovat různým způsobem. Každopádně ale platí, že konzistentní uplatňování strategie maximum za minimum se tím do značné míry omezuje, a pochopitelně platí i to, že taková strategie bude u komisionálně zkoušených a hodnocených státních zkoušek výrazně kontraproduktivní. Navíc by tato strategie měla celkem nevyhnutelně selhávat v povinných kurzech magisterského studia.

Vhodnou strategií je naopak konzultace rozpisu témat státních zkoušek, jejich konfrontace se sylaby nabízených kurzů, nebo ještě lépe s podrobnějšími informacemi o nabízených kurzech dostupnými většinou na základě registrace kurzu v ISu. Vhodnou pomůckou při tomto typu výběru jsou i seznamy literatury doporučené jako četba k jednotlivým okruhům. Část této četby se přímo shoduje s povinnou četbou k vypisovaným kurzům, část je v rámci nabízených kurzů pouze literaturou doporučenou, s částí se studenti setkají spíše během práce na diplomových projektech. V tomto kontextu je ale podstatná jedna informace: důkladným studiem seznamu literatury ke zkušebním okruhům lze brzy objevit, že některé tituly se často opakují u různých okruhů. *Toto není chyba v okruzích, toto je signál k tomu, že opakujícím se textům je vhodné věnovat zvýšenou pozornost.*

S tímto opakováním části literatury souvisí jiná podstatná záležitost. Zkušební okruhy nejsou tematicky vzájemně vylučné. Naopak, dochází mezi nimi k četným překry-

vům. Opět se nejedná o chybu. Ze strany tvůrců okruhů se jedná o záměr, ale tento záměr zároveň sleduje provázanost a vzájemné souvislosti v problémech, jež tyto okruhy tematizují. Tato poznámka je důležitá, a proto je vhodné ji dále rozvinout, protože v souvislosti s ní lze objasnit jeden podstatný rozdíl mezi starými a novými zkušebními okruhy. Staré okruhy si lze nadále prohlédnout na webové stránce Ústavu religionistiky pod odkazem v menu nazvaným „Státní magisterská zkouška: Okruhy platné do r. 2011“¹.

Staré zkušební okruhy byly v zásadě tematicky vzájemně vylučné. Nadto byly formulovány způsobem, který, podobně jako zatím ještě platné okruhy ke zkouškám bakalářským, nezavdává sám o sobě, zvláště méně vnímavým studujícím, dostatečně silné podněty k tomu, aby získali dojem, že zkouška bude vedena jinak než k ověřování faktografických znalostí. Magisterská státní zkouška tímto způsobem znalosti nikdy neověřovala, ale, podobně jako v případě bakalářského studia, studující, kterým se z různých důvodů dařilo procházet studiem, jakkoliv obtížně, navzdory jejich výrazné tendenci k memorování znalostí a malé schopnosti je tvůrčím způsobem systematicky zpracovávat, nedokázali snadno odhadnout, že tomu u státnice bude jinak. Kromě toho studující, kteří byli v této dovednosti vynikající, a skutečně se naučili velmi mnoho informací i v nečekaných souvislostech a podmínkách reprodukovat s přesností gramofonové desky, nebylo prakticky možné od státní zkoušky vyhodit. Studujících, kteří by tuto techniku zvládli s takovou bravurou, že v zásadě na jakoukoliv reakci zkoušejících dokázali z paměti vydolovat nějakou relevantní pasáž z nějaké knihy, a odrecitovat ji, bylo velmi málo, ale byli takoví. Podobné problémy a podobná nedorozumění by na základě nových zkušebních okruhů již neměly vznikat. Z formulací dílčích témat okruhů samotných a z toho, že tato témata nelze v zásadě najít jednoduše zpracovaná ve formě nějakých učebních příruček, by mělo být jasné, že o reprodukci faktografických znalostí či prostou reprodukci teoretických pouček v reformovaných státnicích nejde ani trochu. Samozřejmě, že studující musí faktografickými znalostmi disponovat, aby dokázali k zadaným tématům věcně hovořit, ale toto „věcné hovoření“ znamená především objasňování jistých typů problémů a jejich řešení. Po této stránce by státní zkouška v zásadě neměla vyznívat jako zkouška. Měla by mít spíše podobu přátelské, věcné a kritické diskuse mezi kolegy a kolegyněmi s tím dodatkem, že studující je během této debaty jednak tím, kdo diskusi uvádí prostřednictvím svých úvodních prezentací, a jednak – to je ten nepříjemnější aspekt této diskuse – je jeho schopnost prezentovat a diskutovat hodnocena.

Z uvedeného plyne především to, že základním předpokladem úspěchu je jednak systematické samostatné studium, pomocí něž studující rozvíjí již mnohokrát zmíněné kompetence potřebné při snaze o soustavný vědecky relevantní přístup k řešení problémů, a prohlubují svůj vlastní odborný zájem. Znamená to též tolik, že byste měli brát

1 Samotná stránka se jmenuje prostě „Tematické okruhy ke státní magisterské zkoušce“ a naleznete ji na této adrese: <<http://www.phil.muni.cz/relig/szzmgr-do-2011.php>>.

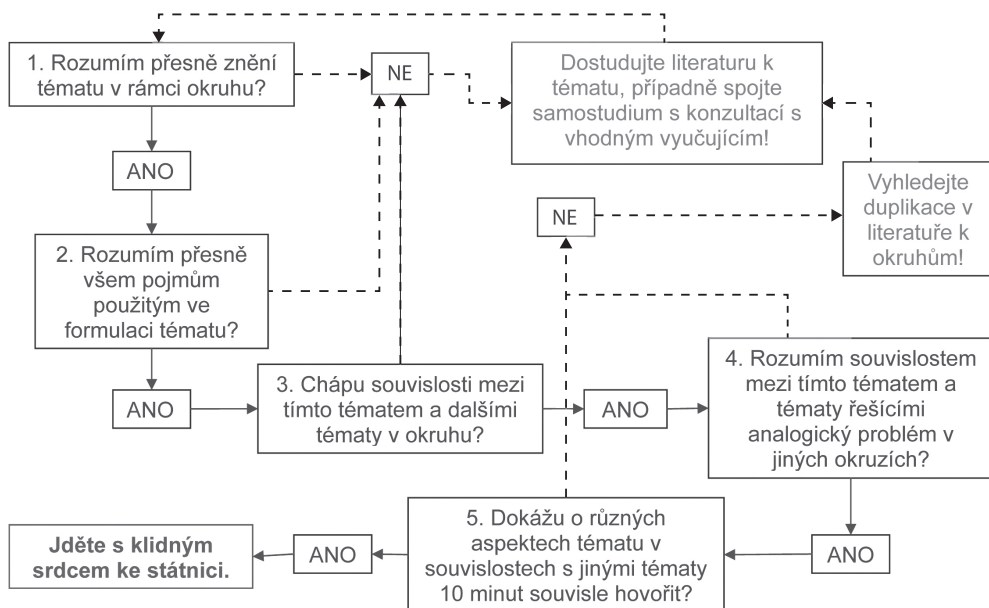
dostatečně silný vlastní osobní zájem o nějakou problémovou oblast, ať už vymezenou jakkoliv, jako vstupní podmínku k nastoupení magisterského studia. Je lhostejné, že se tento váš zájem časem třeba posune, a je stejně lhostejné, že máte takových oblastí zájmu třeba více. Každý, kdo na sobě tvrdě pracuje, se časem mění a své zájmy a priority posouvá v souladu s tím, z čeho se již poučil. Důležité je, abyste disponovali vášní pro poznávání světa okolo sebe, abyste byli schopni zažívat radost z objevování. Bez ní by pro vás studium totiž mohlo být jen nevykupitelným utrpením.

Pokud je předchozí podmínka splněna, pak už stačí jen projevit tuto vášň ve svém přístupu ke studiu. A pokud vám má být znění zkušebních okruhů ke státní zkoušce užitečné jako klíč k hledání vhodné skladby předmětů, které vám tuto vášň umožní kultivovat, pak je pochopitelně třeba rozumět, co tyto stručné formulace vlastně znamenají. Dva roky studia by vám měly odpovídající dešifrování smyslu a významu formulací zkušebních okruhů umožnit. Pokud ale tvrdím, že by vám tyto okruhy měly pomoci s orientací v kurikulu od samého začátku, bude ode mě fér, když vám poskytnu také nějakou cestovní mapu. To je cílem třetí části této příručky. Zde chci ale zdůraznit, že skutečně důkladné, do *důsledků* dovedené, porozumění těmto okruhům, je nejen nutnou, ale vlastně i dostačující podmínkou úspěšného absolvování státní zkoušky. Jejich důkladné a důsledné porozumění totiž vyžaduje zvládnutí slušné dávky teorie a osvojení schopnosti s ní prakticky nakládat.

Jakkoliv jsou totiž témata formulována celkem jednoduše, vychází ze specifických teoretických předpokladů, a vy byste měli být schopni tyto teoretické předpoklady ve formulacích témat rozpoznat. Schopnost identifikovat teoretické vidění, z něhož formulace témat vychází, zároveň znamená chápat již také zmíněné překryvy, resp. souvislosti mezi různými tématy v různých okruzích. V neposlední řadě to pak znamená také porozumění použitým pojmům. Formulace dílčích témat se snaží být v maximální míře konkrétní, nevyznívat příliš teoreticky abstraktně, ale být maximálně návodné. Navzdory tomu se pochopitelně nebylo možné použití odborných termínů vyhnout. Tyto pojmy jsou mnohdy pojmy nízké úrovně obecnosti a může být vcelku snadné je zaměnit s pojmy laickými. To je však věc, na níž je třeba si dávat velký pozor. Navzdory vysoké míře konkrétnosti jde stále o pojmy odborné s velice přesným obsahem, jenž odkazuje právě k teoretickým perspektivám, z nichž celé formulace témat vychází. Znamená to, že při interpretaci témat ve zkušebních okruzích nelze spoléhat na vágní laický dojem o tom, co přibližně znamenají. Je třeba naopak předpokládat, že všechny uvedené termíny mají přesný význam a s tímto významem je třeba dále pracovat. Byť se to na první pohled možná tak nejeví, za formulací každého dílčího tématu v okruzích jsou dlouhé odborné diskuse a bolestivý proces nacházení konsensu všech vyučujících Ústavu religionistiky. Vágní laický dojem z formulace tématu proto může vést během zkoušky k závažnému nedorozumění a z něho vyplývající mimoběžnosti v diskusi. Taková mimoběžnost může

pak způsobovat trapné situace, kdy studující netuší, kam zkoušející směřují svými dotazy, a zkoušející jsou frustrováni tím, že se jim k jejich poznámkám či dotazům nedostává odpovídající reakce. Takový průběh zkoušky stresuje všechny přítomné a nepříjemný průběh se pochopitelně projevuje v nepříjemném výsledku.

Vzhledem k uvedenému lze proto formulovat vhodnou základní strategii přípravy k samotné státní zkoušce a vyjádřit ji následujícím algoritmem:

Z uvedeného plyne, že ke státnicím není třeba žádná speciální příprava. Pokud svůj studijní plán vhodně rozvrhnete s ohledem na zkušební témata a dva roky svého magisterského studia budete skutečně věnovat studiu, měli byste být schopni státní zkoušku úspěšně složit téměř bez přípravy. Pokud všemi kurzy projdete s výsledky odpovídajícími známkám C, až E, a to ještě často napodruhé, budete pochopitelně muset i přípravě na státní magisterskou zkoušku věnovat více času. Na otázky uvedené v algoritmu byste se pak měli snažit odpovídat skutečně velmi upřímně. Ať tak či onak, vyplatí se v rámci přípravy nejen prostudovat vhodnou literaturu, ale především se vrátit ke zpětným vazbám ke komentářům odevzdávaným v povinných kurzech a k zápiskům z diskusí v kurzech volitelných, a s pomocí těchto pomůcek prohlubovat porozumění problémům rozebíraným v literatuře, již si budete znovu procházet. Důkladné porozumění těmto problémům a schopnost je projevovat během diskuse je totiž přesně to, o co u státní magisterské zkoušky především jde.

Obhajoby prací a výzkumné projekty

Ovšem samotná diskuse nad tématem vybraným ze zkušebních okruhů tvoří jen dílčí část zkoušky. Další dvě části, jež této rozpravě časově předchází, jsou prezentace a obhajoba diplomové práce a prezentace a obhajoba výzkumného projektu, který budete vypracovávat před samotnou diskusí (více v pasáži o průběhu zkoušky níže) a odevzdávat ji jako podklad ke zkoušce. V rámci reformy státních zkoušek došlo k zásadní proměně jednak v tom, že čas na obhajobu diplomové práce byl zdvojnásoben, jednak se v něm zmíněný projekt a diskuse o něm objevil jako naprostá novinka. Je proto vhodné podrobněji objasnit, jaké cíle tyto změny sledují a co pro vás znamenají.

Obhajoby prací

Pokud jede o prodloužení času věnovaného obhajobám prací, souvisí s dalšími změnami, které jsme provedli zejména v organizaci a pojetí seminářů k diplomovým pracím (na bakalářském i magisterském stupni studia). Tato změna vychází jednak z naší reflexe státních zkoušek, tedy z přesvědčení, že patnáct minut není důstojná doba k obhajobě práce, již studující věnují významné úsilí během dvou let studia. Toto přesvědčení pak samozřejmě souviselo také s tím, že jsme byli s kvalitou části diplomových prací dlouhodobě nespokojeni, což nás vedlo k rozhodnutí podřídit jejich vedení striktnějšímu režimu, v jehož rámci od studujících vyžadujeme více průběžných výstupů a intenzivnější spolupráci s vedoucími. Prakticky to znamená především mnohem preciznější zpracovávání zadání, které všichni studující povinně odevzdávají v podobě teoreticky promyšleného a metodologicky propracovaného návrhu výzkumného projektu. Tato změna má zase několik dalších důvodů. Tím hlavním je snaha přivést vás k tomu, abyste se ve svých pracích pokusili skutečně řešit nějaké relevantní problémy a neodevzdávali jen přehledové texty bez jasného ústředního záměru a sdělení, vypracované bezmyšlenkovitě na základě rešerší sekundární literatury, nebo na základě povrchních komentářů k pramenům, které mají velice daleko k čemukoliv, co lze nazvat analýzou.

Tato snaha je ale vedena dalším hlubším záměrem, jímž je maximální vytěžení příležitostí, jež zpracovávání diplomové práce poskytuje, k tomu, abyste si náležitě prakticky vyzkoušeli to, o čem se učíte, tedy abyste rozvíjeli kompetence potřebné k systematickému vědeckému způsobu řešení problémů, prostřednictvím přímé zkušenosti s tím, že se to snažíte *dělat*, a nikoliv o tom jen mluvit. Diplomová práce je v tomto ohledu

jedinečným nástrojem rozvíjení vašich odborných znalostí a kompetencí jakožto znalosti a kompetencí skutečně prakticky užitečných. Tuto příležitost ovšem studující nemohou využít, jsou-li během zpracovávání diplomových prací ponecháni vlastnímu osudu. K jejich náležitému vytěžení je naopak potřebné důsledné pedagogické vedení, které studující nutí klást si dostatečně náročné cíle, pomáhá praktickou radou při řešení obtíží s jejich naplňováním, a odmítá být spokojeno s naplňováním nedůsledným a polovičatým. Způsob, jakým se vaše práce snažíme vést, by tedy měl sloužit k tomu, abychom z vás během řešení vašich diplomových projektů dostali naprosté maximum, abyste si z něj odnesli maximální množství praktických zkušeností a výrazně tak posunuli své vlastní schopnosti.

Ovšem právě v takových podmínkách představuje „spláchnutí“ obhajoby během patnáctiminutové rádooby diskuse nedůstojný akt nehodný úsilí všech zainteresovaných. Půlhodina, jež je prezentaci a obhajobě práce nyní v rámci magisterských státních zkoušek věnována, by vám naopak měla umožnit své dvouleté úsilí během zkoušky dostatečně zúročit.

Toto nicméně neznamená, že byste měli prezentaci své práce věnovat celých třiceti minut. Půlhodina představuje čas důstojný, ale stále výrazně omezený. I při této časové dotaci je vhodné se držet pravidla „čím kratší, tím lepší“. Půlhodinovou prezentací žádnou výhodu nezískáte. Naopak lze předpokládat, že váš výklad se rozmělní v nadbytečných detailech a stane se velice nudným a unavujícím, protože základní sdělení se ztratí a síla argumentace a empirických důkazů, na nichž stojí, se rozplyne. Proto byste se neměli obávat připravovat si svou prezentaci *základních problémů*, jež v práci řešíte, postupů, jež jste k tomu zvolili (tomu se říká *metodologie*), *výsledků*, k nimž jste dospěli, a *obtíží*, s nimiž jste se během práce potýkali a způsobů, jak jste se s nimi vypořádali, v trvání přibližně pěti minut. Když se o to skutečně pokusíte, bude vaše výsledná prezentace stejně trvat minut deset, což je tak akorát. Zbývajících dvacet minut pak může být věnováno jednak prezentaci posudků vedoucích a oponentů, ale především pak na ně navazující diskusi, v níž budete mít znovu dostatečný prostor, abyste zúročili to, co budete mít po dvou letech studia za sebou, co jste si ozkoušeli, co jste se dozvěděli, co jste objevili, a co vám to přineslo.

Ve vztahu k diplomové práci však považuji za důležité upozornit ještě na jednu okolnost. V zájmu jejich zkvalitnění a v zájmu objektivizace jejich hodnocení jsme již před několika lety začali využívat podrobný hodnotící formulář pro psaní posudků vedoucích a oponentů. Osobně vám mohu jen vřele doporučit, abyste se s tímto formulářem, který je volně ke stažení na webu Ústavu religionistiky vždy v aktuální verzi², a který jsem pro úplnost přiložil i k této příručce (viz příloha), seznámili dříve, než začnete své práce psát. Pokud byste to nestihli, určitě se s nimi seznámte s velkým časovým předstihem

2 Přesná adresa dokumentu je <<http://www.phil.muni.cz/relig/archiv/formulare/posudek-formular.doc>>.

před tím, než své práce budete chtít odevzdat. Důvodem, proč vám to tak důrazně připomínám, je to, že jednotlivá hodnotící kritéria jsou v tomto formuláři velice podrobně popsána, a zároveň z něj lze velmi snadno vyčíst, jakou mají váhu v rámci celkového hodnocení. Troufám si předpokládat, že řada kritérií, podle nichž budou vaše práce nevyhnutelně hodnoceny, mohou být něčím, čeho relevanci a význam při psaní svých prací, vás ani nenapadlo zvažovat. Také zjistíte, jak velkou váhu mají zdánlivě formální, ale ve skutečnosti teoreticky velmi relevantní kritéria jako „přesné vyjadřování myšlenek“, nebo „kompozice a přehlednost práce“. Kromě toho se dozvíte, že v rámci hodnocení kompozice a přehlednosti se posuzují parametry jako „logická struktura“ a „proporcionálnost jednotlivých částí“ vašich prací. Jinými slovy, dozvíte se velice přesně, na základě čeho se rozhodujeme o tom, zda je nějaká práce dobrá či méně dobrá, nebo špatná. Vědět to již před jejím sepsáním je velice užitečné.

Je to navíc o to užitečnější, že kritéria, podle nichž vaše práce hodnotíme, nejsou nějaká ad hoc vytvořená kritéria speciálně pro hodnocení vašich prací. Je možné je spíše vnímat jako kvality, které by měl splňovat jakýkoliv text, má-li být považován přinejmenším za text řemeslně dobře zvládnutý a srozumitelný. A nejde jen o texty vědecké, troufám si tvrdit, že daná kritéria lze uplatnit na jakékoliv texty, snad s výjimkou některých velmi specifických uměleckých experimentů. Takže snahou o naplnění těchto kritérií zároveň systematicky pracujete na rozvíjení dovedností, které se vám zcela jistě budou ve vašem životě a povolání nesmírně hodit. Už jen proto, že pokud budete zastávat pozice, které budou odpovídat vaší kvalifikaci, budete komponovat velké množství rozmanitých textů. Prvními z těch velmi důležitých budou životopisy a motivační dopisy pro vaše potenciální zaměstnavatele.

Výzkumné projekty

Psaní projektů představuje způsob, jak se učit uchopovat efektivním způsobem komplexní problémy, jež je třeba řešit. Znamená to dovednost rozkládat je na dílčí, vzájemně provázané podproblémy, k nim nacházet vhodná řešení, a jejich realizaci pak plánovat takovým způsobem, aby se vyřešením všech dílčích problémů postupně skládalo dohromady odpovědné řešení celku v celé jeho komplexnosti. Řešením „odpovědným“ zde při tom myslím řešení takové, které díky důkladné rozvaze maximalizuje efektivitu, a zároveň minimalizuje produkci negativních nezamýšlených důsledků, jež by k problému přitáhly další nezbytnou pozornost a náklady s ní spojené. Díky tomu je psaní projektů jedním z významných prostředků rozvíjení kompetencí, které pěstování vědy sdílí

s mnohem bezprostředněji praktickými povoláními. Koneckonců lze předpokládat, že naprostá většina z vás bude po absolvování našeho studia ve svých povoláních řadu projektů sama psát, vyhodnocovat, nebo spolupracovat na jejich realizaci, nebo vše zároveň. Samo promýšlení, plánování a psaní projektů je tedy také praktickou dovedností, kterou budete s velkou pravděpodobností hojně využívat.

I to je, společně s praktickým čistě vědeckým významem analýzy problémů a plánování a organizace jejich řešení, důvodem, proč začal být v kurikulu religionistiky kladen zvýšený důraz na promýšlení a psaní projektů již v bakalářském stupni studia. Důkladné koncipování projektů bakalářských i magisterských diplomových prací pak vlastně znamená také velký pokrok směrem k úspěšnému sepsání samotné práce. Čím lépe jsou vaše projekty promyšlené a čím podrobněji jsou propracované, tím snazší je pro vás samostatná práce na jejich řešení. A platí to pochopitelně i o procesu analýzy dat. To je sice ta fáze vaší práce, během níž budete často bezradní a budete potřebovat častěji konzultovat se svým vedoucím, ale již důkladné promyšlení podproblémů a vztahů mezi nimi, jakož i pečlivé zvážení metod k jejich zvládnutí, dá vaší analýze mnohem jasnější směr, a poskytne tedy aspoň částečnou prevenci proti odevzdávání vyloženě špatné diplomové práce.

Po této stránce je propracovávání výzkumných projektů velmi důležitou činností, jejíž prostřednictvím si studující osvojují celou řadu pokročilých praktických dovedností a schopností. Ve všech předcházejících fázích studia však studující zpracovávají projekty s výraznou pomocí svých vyučujících. Úspěšné zpracování diplomové práce sice jasně prokáže vaši schopnost projekt realizovat, avšak příležitosti k ověření schopnosti projekt *zcela samostatně* dobře rozvrhnout a detailně naplánovat samotné studium neposkytuje. Právě proto je návrh projektu součástí státní závěrečné zkoušky. Je to vaše první šance si ověřit, jak zvládnete situaci, kdy budete na promýšlení problému a strategie jeho řešení zcela sami. Kromě toho si rámcové téma projektu budete losovat, takže si vyzkoušíte práci tak trochu „na zakázku“. Podmínky pro vaši práci tak budou vcelku realistické, a to včetně velmi omezeného času, který na splnění úkolu budete mít (přesný popis průběhu viz následující kapitola). Což ovšem znamená i to, že budete ke své práci moci využít všechny dostupné zdroje informací, včetně případných konzultací s přáteli a kolegy. Zvážení kvality a relevance všech těchto informací a jejich zakomponování do vašeho projektu však bude pouze na vás. Jak během psaní, tak během obhajoby projektu, budete tedy mít další velkou příležitost zúročit veškeré úsilí, které jste svému studiu věnovali.

I této části zkoušky je proto věnován dostatečný čas třiceti minut, v nichž znovu není cílem třicet minut prezentovat výzkumný projekt. I zde platí totéž, co v případě obhajoby diplomové práce. Prezentace projektu je formou uvedení tématu diskuse a neměla by trvat déle než deset minut, aby se podstatné věci znovu nerozptýlily v nadbytečných a nudných detailech. Projekty jsou ze své podstaty problematické, a není proto potře-

ba se obávat, že během zbylých dvaceti minut nebude o čem hovořit. Vyučující, resp. zkoušející je mají předem pročtené a mají k nim připravené dotazy a další poznámky. Těch mají pochopitelně mnoho, protože v omezeném čase, který studující na zpracování projektu mají, je velice obtížné vytvořit projekt skutečně propracovaný do všech detailů. Z toho není třeba mít zvláštní stres, komise si je tohoto omezení pochopitelně vědoma. Na vás však je, abyste projektu v tomto omezeném čase věnoval maximum úsilí, a abyste při tom plně zhodnotili své dosavadní studium. Protože téma projektu vychází z vylosovaného tématu ze zkušebních okruhů, bude vám úsilí věnované dosavadnímu studiu pochopitelně maximálně nápomocné i po věcné, obsahové stránce. Na druhou stranu ale pochopitelně platí také to, že výrazné zanedbání některé oblasti studia může zpracovávání projektu znesnadnit. To vše znamená, že zejména studující, kteří se po dva roky skutečně věnovali studiu, se nemusí obávat toho, že by si s některým dotazy či poznámkami zkoušejících nevěděli rady. Cílem celé diskuse, a to je velice podstatné, není dát vám najevo, co vše jste v projektu udělali špatně. Cílem je poukazovat v diskusi na problémy a nejasnosti předloženého projektu, a nutit vás tak spontánně reagovat. Na *věcnosti a promyšlenosti* těchto reakcí se pak ukazuje, nakolik jste zvládli látku magisterského studia.

Jinými slovy, pro úspěšné zvládnutí magisterské zkoušky – protože tento rys mají obhajoba práce, obhajoba projektu i prezentace tématu ze zkušebních okruhů společný –, není tak podstatné co konkrétního budete říkat po stránce obsahové, myšleno zda to, co budete povídat, je či není napsáno v nějaké dobré učebnici, nebo zda to říkáte tak, jak jste to slyšeli na přednáškách. *Pouhé memorování znalostí je nejlepší způsob, jak u státní zkoušky pohořet.* Podstatné je to, zda a jakým způsobem dokážete reagovat na kritiku, jakým způsobem formulujete, zdůvodňujete a objasňujete svá tvrzení. Tvrzením, jež nejste schopni objasnit, a pro něž nejste schopni formulovat dobré důvody, je lepší se vyhýbat. Tvrdit něco, co se v diskusi ukáže jako výrazně problematické, pokud jste schopni o této problematičnosti vést věcnou fundovanou diskusi, naopak není nejmenším problémem. Je to spíš dobrý způsob, jakým se v diskusi v běžném životě hledají řešení složitých problémů, alespoň tehdy, mají-li tato řešení být efektivní, dlouhodobě udržitelná a akceptovatelná pro aktéry s různými zájmy a vnímáním světa. A to je další z dovedností, k jejichž osvojení by mělo naše magisterské studium vést.